

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2009 metai

2

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2010

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2009

2

Vilnius 2010

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2009

2

Vilnius 2010

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKAUSKAS
Lenkijos MA istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Nordost-Institut Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2010
© Straipsnių autoriai, 2010

VITALIJA STRAVINSKIENĖ

MIGRACIJOS PROCESŲ POVEIKIS VILNIAUS MIESTO GYVENTOJŲ ETNINIAMS DEMOGRAFINIAMS POKYČIAMS 1944–1959 METAIS

Įvadas

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje ir pokario metais įvykę radikalūs politiniai, teritoriniai, ekonominiai-socialiniai pasikeitimai Lietuvoje lėmė labai ryškius etnografinius pokyčius. Ypač ryškūs jie buvo Vilniuje. Per trumpą laiką mieste gerokai pasikeitė etninė gyventojų sudėtis ir skaičius. Vietoj išvykusių lenkų į miestą suvažiavo daug tūkstančių įvairių tautybių naujų gyventojų, daugiausia rusakalbių, tapusių patikima sovietinės valdžios atrama.

Rytų ir Pietryčių Lietuvos migraciniai procesai sulaukė įvairių šalių tyrinėtojų dėmesio. Viena pirmųjų šios srities problematikos tyrinėtojų Lietuvoje buvo Nastazija Kairiūkštytė. Ji aptarė Rytų ir Pietryčių Lietuvos gyventojų sudėties pokyčius Antrojo pasaulinio ir pokario metais, jų priežastis. Kaip svarbiausią pokarinių etninių pasikeitimų regione priežastį autorė nurodė lenkų migraciją į Lenkiją 1944–1947 m. ir tuo pat metu vykusią imigraciją iš kitų SSSR respublikų¹. N. Kairiūkštytė taip pat pradėjo ir antrosios migracinės bangos į Lenkiją (1956–1959 m.) tyrimus². Tačiau ji detaliau aptarė bendrą šios migracinės bangos kontekstą, jos dinamiką regione, kiekybinę išraišką ir kt., neišskirdama proceso Vilniuje.

¹N. Kairiūkštytė, Vilniaus krašto gyventojų sudėties pokyčiai 1939–1946 m., *Lietuvos rytai*, Vilnius, 1993, p. 281–298; N. Kairiūkštytė, Lietuvos gyventojų dinamika ir jos įtaka gyventojų skaičiui, tautiniam pasiskirstymui 5–6-ajame dešimtmetyje, *Darbai*, 1996, Nr. 1, p. 104–114.

²N. Kairiūkštytė, 1956–1959 metų repatriacija iš Lietuvos Sovietų Socialistinės Respublikos į Lenkijos Liaudies Respubliką, *Lietuvos istorijos metraštis. 1996*, Vilnius, 1997, p. 274–291.

Migracijos poveikį Lietuvos demografiniams pokyčiams stalinistiniu laikotarpiu nagrinėjo Liudas Truska³, atkreipdamas dėmesį į lenkų migracijos į Lenkiją ir rusakalbių imigracijos į Lietuvą procesus. Minėti procesai Vilniuje buvo atskleisti bendrame kontekste, neišryškinant jų specifiškumo. Autorius naujo požiūrio nepateikė ir patvirtino N. Kairiūkštytės tyrimų rezultatus.

Į migracijų aspektą etniniam pokyčiams Vilniuje dėmesį atkreipė ir kiti Lietuvos tyrinėtojai – sociologė Vlada Stankūnienė, geografas Petras Gaučas, Algirdas Stanaitis⁴. Remdamiesi istorikų tyrimais, sovietmečio gyventojų surašymų rezultatais ir skelbtais statistikos rinkiniais, minėti autoriai apžvelgė kiekybinius Vilniaus gyventojų prieaugio rodiklius XX a. 6–10 dešimtmetyje, miesto gyventojų skaičiaus kaitos tendencijas. Mūsų nagrinėjamas laikotarpis buvo aptartas tik iš dalies, praktiškai liko neatskleisti to laikotarpio migracijas lėmę veiksniai ir jų pasekmės. Išlikusi archyvinė medžiaga leidžia verifikuoti kai kuriuos minėtų autorių pateiktus duomenis.

Lenkijos autorių Alicijos Paczoskos, Piotro Eberhardto darbuose⁵ taip pat analizuoti lenkų migracijos nulemti etniniai pokyčiai Vilniuje. Autorių nuomone, 1944–1947 m. prievarta perkėlus lenkus į Lenkiją, buvo pasiektas miesto depolonizavimo tikslas⁶.

Vakarų šalių tyrinėtojus taip pat domino Vilniaus problematika sovietmečiu. Theodoras R. Weeksas ir Timothy Snyderis savo darbuose⁷ akcentavo 1944–1947 m. migracijos į Lenkiją įtaką miesto etninei padėčiai, pabrėžė jos brutalumą ir pažymėjo, kad tokiu būdu buvo įvykdyta radikali miesto etninės struktūros kaita, kai per trumpą laiką lenkiškas Wilno tapo lietuvišku Vilniumi. Galima pritarti minėtiems autoriams, kad

³ L. Truska, *Lietuva 1939–1953 m.*, Vilnius, 1995, p. 125–129; *Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija*, Vilnius, 2005, p. 387–396.

⁴ V. Stankūnienė, Demographic Development of Vilnius in Historical Context, *Lietuvos demografiniai pokyčiai ir gyventojų politika*, Vilnius, 1995, p. 21–41; P. Gaučas, M. Karalienė, Dabartinės Vilniaus gyventojų nacionalinės sudėties kitimo tendencijos, *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Geografija*, 1981, t. XVII, p. 124–144; A. Stanaitis, Tautiniai pokyčiai Vilniaus mieste XX a. II pusėje, *Geografija*, 2003, t. 39, p. 33–39; A. Stanaitis, E. Stankūnienė, Vilniaus gyventojų dinamika XX a. antrojoje pusėje, *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Geografija*, 1981, t. XVII, p. 109–123; A. Stanaitis, Natūralusis ir mechaninis Vilniaus miesto gyventojų prieauglis paskutiniiais dešimtmečiais, *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Geografija ir geologija*, 1971, t. VIII, p. 149–155.

⁵ A. Paczoska, *Dzieci Jałty. Exodus ludności polskiej z Wileńszczyzny w latach 1944–1947*, Toruń, 2003; P. Eberhardt, *Przemiany narodowościowe na Litwie*, Warszawa, 1997.

⁶ A. Paczoska, min. veik., p. 337; P. Eberhardt, min. veik., p. 174.

⁷ T. R. Weeks, A Multi-ethnic City in Transition: Vilnius's Stormy Dekade, 1939–1949, *Eurasian Geography and Economics*, 2006, Vol. 47, No. 2, p. 153–175; T. R. Weeks, Population Politics in Vilnius: 1944–1947: A Case Study of Socialist-sponsored Ethnic Cleansing, *Post-Soviet Affairs*, 2007, Vol. 23, No. 1, p. 76–95; T. Snyder, *Tautų rekonstrukcija: Lietuva, Lenkija, Ukraina, Baltarusija 1569–1999*, Vilnius, 2009.

lenkų migracija į Lenkiją buvo esminis Vilniaus miesto etninės-demografinės kaitos veiksnys. Tačiau reikėtų patikslinti, kad lenkų migracijos procesas Lietuvoje buvo platesnio proceso dalis. Jį kontroliavo aukščiausia SSSR vadovybė per VKP(b) CK biurą Lietuvoje ir represines struktūras, o LSSR partinė administracinė valdžia stengėsi panaudoti procesu savo pozicijoms sustiprinti.

Apžvelgus istoriografiją galima teigti, kad daugiausia dėmesio tyrinėtojai skyrė pirmųjų pokario metų migracijos iš Rytų ir Pietryčių Lietuvos (ir Vilniaus) į Lenkiją procesui. Tačiau praktiškai liko netyrinėta Vilniaus gyventojų migracija į kitus SSSR regionus chruščiovinio „atšilimo“ metais, imigracijos proceso iš SSSR specifika Vilniuje, LSSR vadovybės pastangos keisti miesto gyventojų etninę sudėtį. Tai lėmė ženklius pasikeitimus Vilniaus demografijoje, todėl pagrindinį dėmesį straipsnyje skirsime šioms problemoms, bandydami atskleisti, kaip įvairūs tuometiniai migraciniai procesai iš ir į Vilnių paveikė etninę-demografinę padėtį, kokia buvo jų dinamika ir rezultatai.

1944–1959 metai – radikalių etninių pokyčių ribos: 1944 m. po sovietinės reokupacijos Vilnių apėmė intensyvūs migraciniai procesai – lenkų ir žydų tautybės miesto gyventojai kėlėsi į Lenkiją, jų vietą dažniausiai užėmė nauji atvykėliai iš kitų SSSR vietų. Baigiamoji laikotarpio riba yra daugiau sąlyginė ir siejasi su užsienio migracijos poveikio miesto demografinėi padėčiai sumažėjimu. Tik XX a. 7-ojo dešimtmečio pabaigoje – 8-ojo dešimtmečio viduryje Vilnių apėmė žydų migracijos į Izraelį procesas, kai iš miesto išvyko apie 7200 žydų (iš 11,5 tūkst. gyvenusiųjų mieste)⁸.

Straipsnio pagrindas – archyvinė medžiaga. Rekonstruojant lenkų ir žydų migracijos iš Vilniaus į Lenkiją procesą pokario metais vertingi buvo Lietuvos centrinio valsčių archyvo (LCVA) dokumentai, kurie padėjo nustatyti migracijos iš Vilniaus specifika, jos dinamiką, kiekybinę išraišką. Vėlesnės lenkų ir žydų migracijos tyrimams svarbi buvo LSSR vidaus reikalų ministerijos, kuri buvo šio proceso koordinatore, medžiaga, saugoma Lietuvos ypatingajame archyve (LYA).

Vilniaus gyventojų darbo migracijos į SSSR procesui 1953–1959 m. atskleisti panaudota Perkėlimų ir organizuoto darbininkų telkimo valdybos prie LSSR Ministrų tarybos medžiaga LCVA. Remiantis ja, buvo galima nustatyti Vilniaus gyventojų santykį darbo migracijos procese, jos kryptis ir pasiektus rezultatus.

Taip pat naudotasi įvairia statistine medžiaga, pirmiausia sukaupta LCVA. Tai LSSR valstybinio statistikos komiteto dokumentai, atspindėję imigracijos į Vilnių procesą, natūralaus ir mechaninio prieaugio santykį Vilniaus miesto demografiniams pokyčiams. Pabrėžtina, kad mechaninis prieaugis buvo lemiamas miesto etninei-demografinėi kaitai mūsų nagrinėjamu laikotarpiu.

⁸ L. T a t a r ū n a s, Lietuvos žydų nacionalinis judėjimas už teisę išvykti į Izraelį, <<http://www.genocid.lt/Leidyba/11/linas.htm>> [žiūrėta 2009 10 08].

Vertingi buvo LSSR Ministrų tarybos ir LKP(b) CK fondų dokumentai, nes į šias institucijas plaukė demografinę padėtį šalyje atspindėjusi informacija įvairių pažymų, ataskaitų, pranešimų ir kt. forma. Įdomu pažymėti, kad tuometiniai demografiniai duomenys buvo priskirti ypač slaptų duomenų grupei, su jais susipažinti galėjo itin aukšti LSSR partinės administracinės valdžios atstovai. Tai liudija 1948 m. kilęs skandalas, kai su tokio pobūdžio duomenimis buvo supažindintas LSSR sveikatos apsaugos ministro pavaduotojas, nors jam tokie duomenys neturėjo būti prieinami. Tyrinėtojams tokio pobūdžio duomenys tapo prieinami tik po 1990 m.

Lenkijos archyvinė medžiaga naudota lyginamuoju aspektu analizuojant lenkų ir žydų migracijos į Lenkiją procesus. Ji daugiausia sukaupta Naujųjų aktų archyve Varšuvoje.

Etninė-demografinė padėtis Vilniuje sovietinės reokupacijos pradžioje: 1944 m. antra pusė – 1945 m. pradžia

Po sovietinės reokupacijos atkurtoms sovietinės valdžios struktūroms rūpėjo tuometinė demografinė padėtis Lietuvoje ir ypač Vilniuje. Juo labiau kad 1944 m. vasarą nei aukščiausia LSSR partinė administracinė valdžia, nei žemesnės valdžios institucijos nežinojo tikslios demografinės padėties respublikoje. Jie rėmėsi apytiksliais prieškarinio ar karo metų statistiniais duomenimis, kurie 1944 m. neatitiko realios padėties ir buvo gerokai pakitę. Antai SSSR valstybės plano komisijos įgaliotinio Lietuvoje duomenimis, 1944 m. rudenį Vilniuje gyveno 103 203 lenkai. Būtent toks miesto gyventojų lenkų skaičius buvo užfiksuotas 1942 m. vykdant Lietuvos generalinės srities gyventojų surašymą. Todėl 1944 m. rugpjūčio mėn. LSSR liaudies komisarų taryba priėmė sprendimą suregistruoti gyventojus iš vokiečių išvaduose apskrityse⁹. Miestuose gyventojus turėjo registruoti LSSR vidaus reikalų liaudies komisariato darbuotojai, o kaimų gyventojus – vietos vykdomieji komitetai. Registravimo rezultatai parodė, kad tuo metu Vilniuje iš viso gyveno 106 497 asmenys, iš kurių vyresnių nei 16 m. amžiaus buvo 80 776. Pagal etninę pasiskirstymą miesto gyventojų buvo: lenkų apie 80 proc., rusų – 7 proc., lietuvių – 6,5 proc., baltarusių, žydų – maždaug po 1 proc., likusių – 4,5 proc.¹⁰ Tačiau realiai mieste gyveno kiek daugiau žmonių, nes dalis asmenų vengė registracijos, ji neapėmė Vilniuje vokiečių okupacijos metais apsigyvenusių asmenų (tokių buvo „surasta“ 673), po 1944 m. liepos 13 d. iš SSSR rytinių sričių atvykusių žmonių, kariškių ir jų šeimų ir pan. Pagal socialinį pasiskirstymą tarp didžiausios miesto gyventojų grupės – lenkų – dominavo darbininkai (apie 39 tūkst.)

⁹ 1944 m. rugpjūčio 12 d. LSSR LKT nutarimas Nr. 75, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – *LCVA*), f. R-754, ap. 1, b. 15, l. 98.

¹⁰ Ataskaitinis pranešimas SSSR NKVD vyriausiosios milicijos valdybos viršininkui Galkinui, *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau – *LYA*), f. V-102, ap. 1, b. 1, l. 5.

ir amatininkai (apie 28 tūkst.). Be to, didesnę grupę sudarė inteligentai ir tarnautojai (apie 14 tūkst.)¹¹. Tačiau šie duomenys buvo tik apytiksliai, nes juos renkant remtasi 1939 m. lenkų statistiniais šaltiniais. Pažymėtina, kad tokiai miesto etninei sudėčiai didelį poveikį turėjo vokiečių okupacijos metais vykdytos represijos (žydų žudymai, lenkų išvežimai darbams į Vokietiją), taip pat 1944 m. prasidėjęs pasitraukimas į Vakarų, dėl kurio mieste gerokai sumažėjo lietuvių.

Tuometinius miesto etninius pokyčius veikė sovietinių dokumentų išdavimo akcija, kuri padėjo kontroliuoti miesto gyventojų skaičių, judėjimą, nustatyti tautybę ir kt. Tuo pačiu ji buvo tam tikra spaudimo priemonė, vertusi miesto gyventojus lenkus galvoti apie išvykimą į Lenkiją. Mat neturint sovietinių dokumentų, nebuvo galima įsidarbinti, o nedirbant – gauti maisto ir pramoninių prekių kortelių. Atskirų žinybų vadovams griežtai buvo nurodyta asmenų be dokumentų neįdarbinti ir nuo 1945 m. kovo 1 d. neteikti maisto kortelių¹². Be to, jų neturėjimas galėjo būti arešto ar draudimo gyventi mieste priežastimi.

Sovietinių dokumentų išdavimo akcija vyko 1944 m. gruodžio viduryje – 1945 m. vasario antroje pusėje. Vilniuje juos išdavinėjo septyni milicijos skyriai. Lenkijos vyriausiajam įgaliotiniui evakuacijai Stanisławui Ochotskiui pritarus, buvo nuspręsta, kad užsiregistravusiems vykti į Lenkiją asmenims sovietiniai dokumentai nebus išduoti, o juos atstos evakuaciniai lapai. Tačiau reali situacija buvo kitokia – sovietinius dokumentus gavo dauguma miesto gyventojų. Tik keliems šimtams asmenų milicijos skyrių darbuotojai neišdavė dokumentų. Tokia padėtimi buvo nepatenkinta VKP(b) CK biuro Lietuvai vadovybė, kuri kritikavo LSSR Vidaus reikalų liaudies komisarą Juozą Bartašiūną už netinkamą SSSR NKVD ir NKGB nurodymų vykdymą išduodant dokumentus ir nurodė juos perregistruoti¹³. Šį kartą sovietinių dokumentų išdavimo tvarka buvo sugriežtinta (nuo darbo nušalinti lenkų tautybės darbuotojai, dokumentuose buvo klajuojamas specialus lipdukas). Dirbantys asmenys buvo perregistruojami darbo vietose, visi kiti turėjo kreiptis į milicijos skyrius pagal gyvenamąją vietą. Pasų perregistravimas vykdytas 1945 m. vasario 5 – kovo 15 d. Tačiau kokie buvo galutiniai akcijos rezultatai, nustatyti nepavyko. Nepilnais duomenimis, 1945 m. vasario 13 d. Vilniuje sovietinius dokumentus gavo 63 572 asmenys, kurių dauguma – lenkai¹⁴.

¹¹ LSSR vyriausybės vyriausiojo atstovo evakuacijai Mickevičiaus 1945 m. kovo 12 d. pažyma, *LCVA*, f. R-841, ap. 11, b. 3, l. 19.

¹² VKP(b) CK biuro Lietuvoje 1945 m. sausio 24 d. posėdžio nutarimo projektas, *LYA*, K-8, ap. 3, b. 597, l. 42; LSSR prekybos liaudies komisaro Augustaičio 1945 m. vasario 6 d. raštas, *LCVA*, f. R-841, ap. 11, b. 3, l. 5.

¹³ VKP(b) CK biuro Lietuvoje posėdžio, įvykusio 1945 m. sausio 24 d., nutarimo projektas, *LYA*, f. K-8, ap. 3, b. 597, l. 41.

¹⁴ Ataskaitinis raštelis apie pasų sitemos atstatymą LSSR, ten pat, f. V-102, ap. 1, b. 1, l. 14.

Vilniuje prasidėję etniniai pokyčiai greitai tapo matomi viešojoje erdvėje. Mieste sparčiai mažėjo lenkų ir daugėjo rusakalbių, su kuriais plito rusų kalba, keitėsi gatvių, įvairių įstaigų pavadinimai, viešųjų erdvių vaizdas. 1945 m. pirmąjį pusmetį Vilniuje atsirado „naujos“ gatvės ir aikštės: vietoj šv. Ignoto – Giedrio, A. Jakšto – Komunarų, Savanorių – Raudonosios armijos, Lukiškių aikštė tapo Tarybų aikšte, Ožeškienės – Černiachovskio. Naujai pavadinti ir viešbučiai: „Italija“ pervadinta į „Astoriją“, „Anglija“ – į „Nerį“, „Versalis“ – į „Spartaką“ ir pan.¹⁵ Tais pačiais metais miesto centre iškilo paminklas Raudonosios armijos generolui Ivanui Černiachovskiui. Jo statybai buvo panaudoti skulptoriaus Henryko Kunos granito luitai, skirti Adomo Mickevičiaus paminklui¹⁶.

Migracinės sutartys su Lenkija – svarbiausių etninių pokyčių mieste prielaida

1944 m. rugsėjo mėn. SSSR vadovybės nurodymu LSSR ir Lenkijos atstovai Liubline pasirašė evakuacinę sutartį. Pagal ją, į Lenkiją galėjo persikelti lenkai ir žydai, iki Antrojo pasaulinio karo turėję Lenkijos pilietybę, o iš Lenkijos į LSSR – lietuviai, gyvenę įvairiose Lenkijos vaivadijose. Analogiški susitarimai kiek anksčiau buvo sudaryti tarp Lenkijos ir Ukrainos SSR bei Lenkijos ir Baltarusijos SSR atstovų.

Migracijos procesas pirmiausia ir labiausiai apėmė Vilniaus miestą. Nors norinčiųjų išvykti į Lenkiją registracija Lietuvoje turėjo prasidėti 1944 m. spalio 15 d., tačiau dėl organizacinių priežasčių ji smarkiai vėlavo. Pirmasis registracijos punktas Vilniuje pradėjo veikti 1944 m. gruodžio 28 d. Per kelias dienas (iki 1945 m. sausio 1 d.) čia užsiregistravo 829 asmenys, iš jų 168 vaikai¹⁷. Iš išlikusių užsiregistravusiųjų sąrašų matyti, kad tuo metu registravosi ne tik Vilniuje ar kitose Lietuvos vietose gimę asmenys, bet ir kilę iš centrinės Lenkijos, Baltarusijos, Ukrainos ir kt.¹⁸ Į tą grupę, matyt, pateko ir karo pabėgėliai, į Vilnių atvykę karo pradžioje.

Pagal sutartį registracija turėjo vykti du mėnesius. Vilniuje ji tęsėsi iki 1945 m. kovo 10 d. Jos metu užsiregistravo daugiau kaip 103 tūkst. asmenų, tarp kurių abiejų

¹⁵ Vilniaus miesto vykdomojo komiteto 1945 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 136 ir 1945 m. birželio 28 d. nutarimas Nr. 500, *LCVA*, f. R-754, ap. 4a, b. 62, l. 178, 316.

¹⁶ L. Tomaszewski, *Wileńszczyzna lat wojny i okupacji 1939–1945*, Warszawa, 2001, s. 592; Apie Vilniaus miesto viešųjų erdvių sovietinimą 1947–1952 m. plačiau R. Antanavičiūtė, *Stalininis „penkmetis“: Vilniaus viešųjų erdvių iprasminimo darbai 1947–1952 m.*, *Menotyra*, 2009, Nr. 3–4, p. 150–169.

¹⁷ Žinios apie užsiregistravusiųjų į Lenkiją asmenų skaičių Vilniaus mieste, *LVA*, f. V-102, ap. 1, b. 1, l. nenumeruotas.

¹⁸ Vilniaus rajono registracijos knyga Nr. 1–5000, *LCVA*, f. R-841, ap. 8, b. 24, l. 1–261.

lyčių vaikų iki 14 m. buvo 23 847, vyrų – 29 397, moterų – 50 245¹⁹. Tokių registracijos rezultata iš dalies nulėmė lenkų pagrindžio organizacijų Lietuvoje raginimas gyventojams registruotis. Mat buvo manoma, kad sprendžiant Vilniaus ir jo krašto valstybinės priklausomybės klausimą, registracijos rezultatus bus galima panaudoti kaip tų teritorijų lenkiškumo įrodymą, kas nulemtų miesto prijungimą prie Lenkijos. Tačiau tokios lenkų pagrindžio vadovybės viltys neišsipildė. Kita vertus, psichologinį poveikį miesto gyventojų registracijai į Lenkiją turėjo ir sovietinio saugumo represijos, kuriomis siekta sunaikinti lenkų pagrindį Lietuvoje. Ieškant pagrindžio dalyvių, mieste vyko areštai, kratos, masiškai tikrinti dokumentai. Tai gyventojams įvarė baimės ir dalį žmonių paskatino greičiau užsiregistruoti išvykti į Lenkiją. Sovietinė valdžia, kuri tarp miesto gyventojų lenkų turėjo mažai šalininkų, rėmė jų išvykimą į Lenkiją.

Lenkijos istoriografijoje vyrauja nuomonė, kad LSSR vadovybė, siekdama sparčios miesto lituanizacijos, lenkų iškėlimą pradėjo nuo Vilniaus miesto. Manytume, kad tokį sprendimą lėmė politiniai-ekonominiai motyvai. Tuo metu Vilniuje vyko sovietinių institucijų darbo atnaujinimas, jų perkėlimas iš Kauno į Vilnių. Joms reikėjo patalpų, o jų darbuotojams – butų, daugumą kurių buvo užėmę lenkai. Dėl lėto jų išvykimo į Lenkiją strigo respublikinės valdžios planai (miesto ūkio atstatymo darbai, lietuvių mobilizacija darbams į miesto įmones ir kt.), todėl sprendžiant šias problemas buvo pradėta spartinti miesto gyventojų lenkų išvykimą. Antra vertus, techninės galimybės pervežti miesto gyventojus į Lenkiją buvo kur kas geresnės. Jiems susiruošti, pasiekti pasikrovimo vietą (geležinkelio stotį) reikėjo mažiau laiko ir pastangų. Palyginus su analogišku migraciniu procesu Ukrainoje ar Baltarusijoje, šiuo požiūriu skirtumų nebuvu (pirmiausia į Lenkiją buvo keliami miestų gyventojai).

Lenkijos atstovų prašymu registracija buvo atnaujinta 1946 m. sausio mėnesį. Jos metu užsiregistravo dar daugiau kaip 3 tūkst. asmenų. Tačiau reikėtų pasakyti, kad realiai Vilniuje registracija vyko visą migracijos laiką. Čia išvykti į Lenkiją iš viso užsirašė, LSSR vyriausiojo atstovo evakuacijai įstaigos duomenimis, 111,3 tūkst., Lenkijos vyriausiojo įgaliotinio skaičiavimais – 112,9 tūkst. asmenų²⁰.

Pirmieji asmenys (kelios dešimtys) iš Vilniaus išvyko jau 1944 m. gruodžio pabaigoje. Pirmasis ešelonas iš Vilniaus pajudėjo 1945 m. sausio pabaigoje. Juo iš 1000 užsiregistravusiųjų išvažiavo 820 žmonių. Lentelėje Nr. 1 parodyta Vilniaus miesto gyventojų išvykimo į Lenkiją dinamika.

¹⁹ LSSR vyriausybės vyriausiojo atstovo evakuacijai LSSR teritorijoje Knyvos žinios apie piliečių, pareiškusių norą evakuotis į Lenkiją, registracijos rezultatus, ten pat, ap. 10, b. 25, l. 32.

²⁰ N. K a i r i ū k š t y t ė, Lenkų repatriacija iš Lietuvos..., p. 129; Ataskaita apie Vilniaus evakuacinio rajono darbą 1944 12 28–1946 09 28, *Naujųjų aktų archyvas*, f. 523, b. 213, l. 77–81.

Lentelė Nr. 1. 1944–1947 m. išvykusių iš Vilniaus asmenų skaičius

Metai	Išvykusiųjų skaičius
1944 m.	44
1945 m.	56 636
1946 m.	32 130
1947 m.	546
Iš viso	89 356

Lentelė sudaryta remiantis: išvykusių ešelonų knygomis, *LCVA*, f. R-841, ap. 6, b. 5, l. 1; bendromis žiniomis apie išvykusius 1945–1947 m., ten pat, ap. 8, b. 204, l. 1–8.

Nuo 1945 m. antros pusės migracija į Lenkiją paspartėjo. Tai nulėmė 1945 m. liepos mėn. pradžioje priimtas planinės evakuacijos planas. Remiantis juo, pagal evakuacinių lapų numeraciją buvo sudaromi planiniai ešelonų išvykimo grafikai. Asmuo, neišvykęs nurodytu ešelonu be pateisinamų priežasčių (ligos, neatleidimo iš darbo, komandiruotės ir pan.), buvo laikomas atsisakiusiu išvykti. Stiprų impulsą išvykti taip pat davė pasibaigusios tarptautinės konferencijos, kai tapo aišku, kad Vilniaus valstybinė priklausomybė nesikeis. Todėl gyventojams lenkams atrodė, kad nėra prasmės likti sovietiniame mieste. Taigi visa tai lėmė, kad iš viso iš Vilniaus į Lenkiją, LSSR vyriausybės vyriausiojo atstovo evakuacijai įstaigos duomenimis, išvyko apie 90 tūkst. asmenų, kurių absoliuti dauguma buvo lenkai (apie 88 tūkst.). Be jų, iš čia persikėlė apie 2 tūkst. žydų ir kelios dešimtys kitų tautybių žmonių. Tačiau realiai persikėlė kiek daugiau asmenų, nes dalis jų išvyko pasislėpę ešelonuose, be dokumentų. Be abejo, etnis išvykusių asmenų pasiskirstymas buvo kiek kitoks, nei skelbė oficialūs duomenys. Mat kaip lenkai į Lenkiją persikėlė ir kai kurie totoriai, karaimai, lietuviai. Štai kaip vienas jų aprašė išvykimą: „Kai turiu kišenėje visus suklastotus dokumentus, kurių reikia norint tapti iš Vilniaus (pagal Maskvoje pasirašytą lietuvių lenkų sutartį) besievakuojančiu lenku, su didžiausiu nekantrumu laukiu transporto dienos. Kovo pradžioje jau esu su lagaminais stotyje. Apie tūkstantis lenkų repatrijantų, kurie taip pat džiaugiasi galėdami palikti šitą pragarą, laukia vagonų.“²¹

XX a. 6-ojo dešimtmečio antroje pusėje SSSR prasidėjus politinei liberalizacijai, Lenkijos atstovams pavyko išsiderėti, kad migracijos procesas būtų atnaujintas. Jis apėmė ir LSSR. Pagal SSSR Ministrų tarybos 1955 m. gruodžio 15 d. nutarimą „Dėl sovietinių piliečių, nepasinaudojusių evakuacijos teise pagal 1945 07 06 SSSR-LLR susitarimą, išvykimo pastoviai gyventi į Lenkiją tvarkos“ persikelti į Lenkiją galėjo iki Antrojo pasaulinio karo pradžios buvę Lenkijos piliečiai lenkai ir žydai su šeimomis.

²¹ J. Žalvykštis, Kultūrinė nykuma Lietuvoje (1944–1946 metai Vilniuje), *Aidai*, 1948, Nr. 12, p. 134.

Vilniuje iki 1957 m. balandžio mėn. pradžios leidimus išvykti į Lenkiją gavo apie 5400 asmenų, o iki oficialios migracijos pabaigos (1959 m. kovo 31 d.) – 12 508 gyventojai²². Paskutiniai leidimai buvo išduoti 1959 m. gruodžio mėn. antroje pusėje. Tarp juos gavusių buvo istorikas Dovydas Fainhauzas.

Dauguma gavusių leidimus jais pasinaudojo. Lietuvoje iš viso tik 3513 asmenų neišvyko į Lenkiją²³. Kiek iš jų buvo Vilniaus miesto gyventojai, nėra žinoma.

Pirmieji Vilniaus gyventojai lenkai į Lenkiją išvyko jau 1956 m. pavasarį. Intensyviausiai buvo migruojama 1957–1959 m. pirmąjį pusmetį. 1957 m. sausio – 1959 m. spalio mėnesiais (išskyrus 1957 m. rugsėjo mėnesį) iš Vilniaus išvyko 9214 lenkų suaugusiųjų (1957 m. apie 4 tūkst., 1958 m. – 3,1 tūkst., 1959 m. – 2,1 tūkst.)²⁴. Su jais išvykusių vaikų skaičius nėra žinomas. Galima daryti prielaidą, kad jų buvo keletas tūkstančių (iš viso iš LSSR į LLR išvyko apie 14 tūkst. vaikų). Nors į išvykusiųjų skaičių pateko keliasdešimt Vilniaus lenkų, išvykusių į SSSR, tačiau pagrindinis srautas buvo nukreiptas į Lenkiją.

Taigi per dvi migracines bangas į Lenkiją išvyko 100–105 tūkst. Vilniaus miesto gyventojų, kurių absoliuti dauguma buvo lenkai.

Imigracija iš SSSR

Tuo pačiu metu, kai vyko pokarinis lenkų migracijos į Lenkiją procesas, iš kitų SSSR respublikų žmonės migravo į Vilnių. 1945 m. nepavykus į sostinės įmones ir įstaigas mobilizuoti pakankamai respublikos gyventojų, darbo jėgos pradėta ieškoti kitose SSSR respublikose, daugiausia Rusijoje ir Baltarusijoje. Į ten miesto įmonių ir įstaigų vadovybė siuntė savo atstovus, kurie telkė darbo jėgą. Tokią padėtį lėmė keli veiksniai: nemažai Vilniaus miesto organizacijų vadovybės sudarė atvykę rusakalbiai, kurie kadru ieškojo ankstesnėje gyvenamoje vietoje, iš kur organizuoti atvykdavo darbininkų grupės. Antai 1946 m. liepos–rugsėjo mėnesiais iš Vitebsko srities atvyko 27 asmenys, iš Leningrado srities – 60 energetikų, į stiklo gamyklą – 40 asmenų ir pan.²⁵ Kadangi tos respublikos buvo daugiau nukentėjusios dėl karo veiksmų, iš jų gyventojai gana noriai kėlėsi į Lietuvą. Juo labiau, kad kai kurie jų turėjo asmeninę gyvenimo Lietuvoje patirtį. Mat daug tūkstančių rusų karo metais vokiečiai buvo atvežę į Lietuvą, o 1944 m. SSSR vadovybė juos grąžino į ankstesnes gyvenamas vietas. Kai kurie jų netrukus vėl grįžo į Lietuvą.

²² 1957 m. balandžio 1 d. pažyma, *LYA*, f. L-3, ap. 3, b. 622, l. 122; 1959 m. kovo 7 d. LSSR VRM milicijos valdybos pasiūlymas viršininko Semėno pažyma, ten pat, b. 665, l. 278.

²³ N. K a i r i ū k š t y t ė, 1956–1959 metų repatriacija..., p. 286.

²⁴ Pažyma apie gyventojų priregistravimą Vilniaus mieste 1957 01 01–09 01 ir 1957 11 01–1958 01 01, *LCVA*, f. R-754, ap. 4, b. 2760, l. 119, 124; b. 4507, l. 60; f. R-754, ap. 4, b. 4823, l. 2–3, 61.

²⁵ H. Š a d ž i u s, *Socialistinio Vilniaus darbininkai*, Vilnius, 1980, p. 116; LKP(b) Vilniaus miesto komiteto sekretoriaus Čistiakovo kalba 2-ojoje partinėje konferencijoje, *LYA*, f. 3109, ap. 3, b. 58, l. 22.

Miesto apgyvendinimas buvo stichiškas, nes nuo 1945 m. vasaros praktiškai nebuvo didesnių apribojimų apsigyventi mieste. Todėl per 1945–1946 m. į miestą atvyko daugiau kaip 100 tūkst. naujų gyventojų. Intenzyvi migracija lėmė, kad tarp LSSR miestų Vilnius pagal mechaninį prieaugį pirmavo. Štai 1946–1948 m. Vilniuje jis sudarė daugiau kaip 46 tūkst. asmenų, o Kaune – 20 tūkst., Klaipėdoje – 34,3 tūkst., Šiauliuose – 11,6 tūkst.²⁶ Vien 1946 m. į LSSR miestus iš Rusijos atvyko daugiau kaip 36 tūkst., iš Baltarusijos – apie 13 tūkst., iš Ukrainos – apie 5 tūkst. asmenų. Tarp atvykusių iš Rusijos vyravo Maskvos ir Smolensko sričių, iš Baltarusijos – Vitebsko ir Molodečno sričių, iš Ukrainos – Voluinės ir Stalino sričių gyventojai²⁷.

Kitų tautybių asmenų gausėjimui mieste įtakos turėjo ir demobilizacija iš sovietinės kariuomenės. Mat 1945–1946 m. iš 13,2 tūkst. Lietuvoje apsigyvenusiųjų lietuvių tautybės demobilizuotųjų 4,5 tūkst. įsikūrė Vilniuje²⁸. Jiems buvo sudarytos išskirtinės sąlygos: jie buvo skiriami į miesto įmonių ir įstaigų vadovaujančius postus, o jų šeimų nariams turėjo būti taikomas pirmumas įsidarbinant mieste, jau nekalbant apie socialinių-ekonominių sąlygų pagerinimą. Šis procesas tęsėsi ir vėlesniais metais, tik mažesniu mastu. Pvz., 1959 m. sausio–rugpjūčio mėnesiais Vilniuje apsigyveno 554 demobilizuoti iš sovietinės kariuomenės, iš kurių tik 169 sugrįžo į ankstesnę gyvenamąją vietą²⁹. Tuometinis Vilniaus miesto vykdomojo komiteto pirmininkas J. Vildžiūnas LSSR Ministrų tarybai skundėsi, kad respublikinis ir rajoniniai kariniai komisariatai reikalavo demobilizuotų iš sovietinės kariuomenės registracijos, o į atsargą išleistų karininkų atžvilgiu dar ir jų pirmumo aprūpinant gyvenamuoju plotu, visiškai nepaisant to, kad jie iki tol visiškai nebuvo susiję su Vilniumi ir kituose SSSR miestuose turėjo butus³⁰. Nors reikėtų pabrėžti, kad sovietinės kariuomenės aukšto rango karininkų socialinė padėtis buvo išskirtinė nuo pat jų įsikūrimo Vilniuje. 1945 m. rudenį LSSR vadovybė, vykdydama Maskvos nurodymą aprūpinti karininkus gyvenamuoju plotu, jiems dalijo butus netoli karinių dalinių, o daliai sovietinių generolų ir pulkininkų paskyrė individualius namus³¹. Panaši praktika gyvavo visą nagrinėjamą laikotarpį ir vėliau. 1959–1961 m. vyko SSSR ginkluotose pajėgose tarnavusių karininkų etatų mažinimas. Į atsargą buvo išleista daugiau kaip ketvirtis milijono karininkų, kurie privalėjo būti aprūpinti darbu ir gyvenamuoju plotu. Šis procesas apėmė ir LSSR, dau-

²⁶ Mechaninio judėjimo LSSR 1948 m. rezultatai, *LCVA*, f. R-363, ap. 1, b. 593, l. 361.

²⁷ Žinios apie gyventojų judėjimą pagal atvykimo ir išvykimo vietą miestuose, ten pat, b. 162, l. 3–4.

²⁸ *Lietuva 1940–1990...*, p. 394.

²⁹ Pažyma apie gyventojų priregistravimą Vilniaus mieste ir išregistravimą iš jo per 1959 m. 8 mėnesius, *LCVA*, f. R-754, ap. 4, b. 4823, l. 42.

³⁰ Vilniaus miesto vykdomojo komiteto pirmininko J. Vildžiūno 1959 05 19 atskaitinis raštelis LSSR Ministrų tarybai, ten pat, f. R-754, ap. 4, b. 4823, l. 26.

³¹ LSSR LKT pirmininko M. Gedvilo 1945 11 03 raštas SSSR LKT, ten pat, ap. 13, b. 34, l. 144.

giausia Vilnių. Iki 1960 m. pradžios Vilniuje įsikūrė 458 karininkai su šeimomis³². Trečdalis karininkų buvo atvykę iš kitų sovietinių respublikų.

Imigracijos iš kitų sovietinių respublikų procesą suaktyvino 1948 m. SSSR vadovybės ir atitinkamas respublikos vadovybės sprendimas dėl Vilniaus atstatymo³³. Jame buvo numatyta sparčiai plėtoti pramoninę, visuomeninių ir gyvenamųjų pastatų statybą. Mieste pradėjusioms veikti naujoms gamykloms ir fabrikams, kitoms didelėms organizacijoms reikėjo daug naujų darbuotojų. Jie atvykdavo ne tik iš LSSR kaimiškų vietovių, bet ir kitų sovietinių respublikų, ypač kaimyninės Baltarusijos. Būtent iš ten 1950–1952 m. atvyko nemažai asmenų. Dauguma jų buvo kilę iš Molodečno, Gardino ir Polocko sričių. Vien tik 1951 m. Vilniuje mechaninis priaugis iš kaimyninės respublikos buvo 1108 (bendras mechaninis priaugis mieste buvo 6817), tarp kurių minėtų trijų sričių gyventojai sudarė 939 asmenis³⁴. Apskritai reikia pabrėžti, kad iki pusės iš BSSR persikėlusiu asmenų apsigyvendavo Vilniuje. Panašios tendencijos išsilaikė ilgesnį laiką. Pvz., 1954 m. į Lietuvą iš Baltarusijos atvyko apie 3500 asmenų, iš kurių Vilniuje įsikūrė apie 1900, 1957 m. atitinkamai apie 1800 ir 680, 1959 m. – 1400 ir 600³⁵. Kas lėmė kaimyninės respublikos gyventojų trauką į Vilnių? Iš išlikusios archyvinės medžiagos matyti, kad bene labiausiai viliojo geresnės ekonominės-socialinės sąlygos: naujos gamyklos Vilniuje garantavo ne tik darbo vietą, neblogą atlyginimą, bet ir greitai suteikiamą gyvenamąjį plotą. Kita vertus, jaunimą iš Baltarusijos (ypač lenkus) traukė 1951 m. pradėjęs veikti Naujosios Vilnios mokytojų institutas, rengęs pedagoginius kadrus lenkų vidurinėms mokykloms, taip pat kitos mokymo įstaigos. Jų absolventai dažnai įsikurdavo Vilniuje.

Darbo migracija iš Vilniaus į SSSR

XX a. 6-ajame dešimtmetyje dėl politinių, ekonominių-socialinių veiksnių Lietuvą apėmė intensyvūs migraciniai procesai (tiek respublikos viduje, tiek tarp sąjunginių respublikų). Vienas iš tuometinių migracinių srautų apėmė darbo migrantus.

XX a. 6-ajame dešimtmetyje darbams SSSR pramonėje, statybose, žemės ūkyje trūko darbuotojų, todėl ši problema buvo sprendžiama organizuotai: kiekvienai respublikai buvo nurodomas privalomas surinkti pavienių darbininkų ir šeimų skaičius.

³² LSSR karinio komisaro gen. maj. Macijausko ir politinio skyriaus viršininko papulk. Perkausko 1960 10 06 pažyma-pranešimas LSSR ministrų tarybos pirmininkui Šumauskui, ten pat, b. 659, l. 27.

³³ LSSR Ministrų tarybos ir LKP(b) CK 1948 04 26 nutarimas Nr. 51, ten pat, ap. 4, b. 519, l. 24.

³⁴ Gyventojų judėjimo rezultatai Vilniuje 1952 m., ten pat, f. R-363, ap. 1, b. 1238, l. 20, 214.

³⁵ Gyventojų judėjimas LSSR ir Vilniuje 1954 m., ten pat, b. 2065, l. 5, 8; Gyventojų judėjimas LSSR ir Vilniuje 1957 m., ten pat, b. 3027, l. 72, 93; Gyventojų judėjimas LSSR ir Vilniuje 1959 m., ten pat, b. 4062, l. 18, 21–22.

Lietuvoje organizuotu darbininkų ir šeimų telkimu užsiėmė Perkėlimų ir organizuoto darbininkų telkimo valdyba prie LSSR Ministrų tarybos. Vienas iš jos skyrių buvo atsakingas už organizuotą darbininkų ir šeimų sutelkimą ir jų pervežimą į darbo vietas kitose sovietinėse respublikose. Darbininkai buvo verbuojami visuose Lietuvos rajonuose ir didžiuosiuose miestuose. Tarp jų didžiausi planai buvo numatyti Vilniaus miestui. Pvz., 1953 m. Lietuvoje turėjo būti sutelkta 6600 asmenų, iš kurių 900 Vilniuje³⁶. Tačiau planus įvykdyti ne visada pavykdavo. Antai 1956 m. Vilniuje turėjo būti užverbuota 720 darbininkų, o rasti pavyko tik 573³⁷. Panaši situacija buvo ir su šeimų telkimu darbams į SSSR.

Išlikusi archyvinė medžiaga leidžia teigti, kad darbo jėgos verbavimui Vilniuje nebuvo trukdoma, nes mieste labai trūko gyvenamojo ploto ir darbo vietų. Kitokia situacija buvo kaimo vietovėse, kur verbavimo darbai strigdavo dėl vietinės valdžios veiksmų, neleidžiant būsimum darbininkų ieškoti kolūkiuose³⁸.

Istorikės N. Kairiūkštytės duomenimis, 1953–1958 m. organizuotu būdu darbams į SSSR iš LSSR buvo sutelkta 25,4 tūkst. asmenų, tarp kurių lietuvių buvo 55 proc., rusų – 37 proc., kitų – 10 proc.³⁹ Tačiau reikėtų patikslinti, kad pagal etninį pasiskirstymą tuo metu darbams buvo išsiųsta 24,8 tūkst. asmenų, iš kurių lietuviai sudarė apie 55 proc., rusai – 32 proc., kitų tautybių asmenys – apie 13 proc.⁴⁰ Be to, 1959 m. pirmąjį pusmetį dar buvo išsiųsti 4259 asmenys⁴¹. Daugiausia buvo siunčiama į Kazachstaną ir Karelijos respublikas žemės ūkio ir miško darbams bei Rusijos pramonę ir statybą (Sverdlovsko ir Molotovo sritis, Leningradą ir kt.).

Remiantis išsiųstų darbams į SSSR asmenų sąrašais matyti, kad iš Vilniaus 1955–1959 m. buvo išsiųsta apie 2100 darbininkų⁴². Be to, darbams į Kazachstaną ir Kareliją tuo pačiu metu iš miesto išvyko apie 300 šeimų (daugiau kaip 1100 asmenų)⁴³. Tačiau Lietuvoje vyravo trumpalaikės (1 m.) darbo sutartys, nors buvo reikalaujama sutarčių

³⁶ 1953 m. birželio 10 d. LSSR MT nutarimo priedas, ten pat, R-293, ap. 1, b. 14, l. 57; 1953 m. antrojo pusmečio organizuoto darbininkų telkimo planas, ten pat, l. 105.

³⁷ Žinios apie organizuoto darbininkų rinkimo ir perkėlimų už respublikos ribų 1956 m. plano įvykdymą, ten pat, b. 48, l. 16.

³⁸ 1956 03 13 raštas LSSR ministrų tarybos pirmininko pavaduotojui A. Čistiakovui, ten pat, b. 3817, l. 52.

³⁹ N. K a i r i ū k š t y t ė, Lietuvos gyventojų dinamika..., p. 107

⁴⁰ Darbininkų, išsiųstų darbams už LSSR ribų 1953–1958 m., sudėtis, *LČVA*, f. R-754, ap. 1, b. 4899, l. 18.

⁴¹ Pažyma apie įmonėms ir statyboms 1959 m. pirmąjį pusmetį pasiųstų darbininkų sudėtį, ten pat, l. 25; į Kazachstaną SSR 1959 m. pirmąjį pusmetį perkeltų šeimų sudėtis, ten pat, l. 27.

⁴² 1955–1959 m. organizuotai išsiųstų darbininkų registracijos knygos, ten pat, f. R-293, ap. 1, b. 35, l. 2–199; b. 44, l. 1–157; b. 56, l. 1–157; b. 62, l. 1–89; b. 69, l. 1–99.

⁴³ Sąrašai šeimų, 1955–1958 m. persikėlusių į Kazachstaną ir Kareliją, ten pat, b. 36, l. 4–9, 30–37; b. 45, l. 3–206; b. 70, l. 1–89. Realiai iš Vilniaus galėjo išvykti daugiau asmenų, nes 193 šeimų nenurodyta kilmės vieta.

bent jau 2 metams. Kita vertus, LSSR (ir kitoms respublikoms) buvo priekaištaujama, kad dažnai buvo atsiunčiami netinkami asmenys: dažnai keitę gyvenamąją vietą, netinkami fiziniam darbui ir pan. Todėl dalis tokių asmenų neužsibūdavo ir naujose darbo vietose. Pvz., iš 1955 m. iš Lietuvos į Novosibirsko srities kolūkius atvykusių 139 šeimų netrukus daugiau kaip pusė išvyko kitur⁴⁴.

Miesto gyventojų etninės-demografinės sudėties kaita 1945–1959 m. ir jos ypatybės

Nagrinėjamu laikotarpiu miesto gyventojų demografinėje raidoje galima išskirti tokius etapus:

1) 1945–1948 m. – pagrindinis miesto gyventojų papildymo šaltinis buvo imigrantai iš SSSR;

2) 1949–1959 m. – gyventojų skaičiaus didėjimo rezultatas – vidinė (respublikinė) migracija.

Prasidėjęs lenkų perkėlimas į Lenkiją miesto ir respublikos vadovybei iškėlė nemažai problemų. Viena svarbiausių buvo darbo jėgos problema. Todėl 1945 m. pradžioje VKP(b) CK biuro Lietuvoje vadovas Michailas Suslovas LKP CK ir Liaudies komisarų tarybai nurodė laiku pasirūpinti darbo jėga, kad nesutriktų normalus ūmonių ir įstaigų darbas Vilniuje. Vykdamas šį nurodymą, 1945 m. vasario mėnesį buvo priimtas LKP(b) CK ir LKT nutarimas dėl Vilniaus miesto aprūpinimo darbo jėga⁴⁵. Jame buvo numatyta, kad pagrindinis Vilniaus miesto gyventojų papildymo šaltinis bus kitų Lietuvos apskričių gyventojai. Planuota, kad mobilizacijos būdu į Vilnių atvyks 20 tūkst. asmenų. Nors LSSR partinė administracinė valdžia siekė miestą labiau lituanizuoti, ji tuo pat metu deklaravo, kad Vilnius turėsias išlaikyti daugiataučio miesto statusą. Šį statusą pavyko pasiekti per gana trumpą laiką, kai lietuvių mobilizacijos plano nepavyko realizuoti⁴⁶, o išvykusių lenkų vietą iš dalies užėmė atvykėliai iš kitų SSSR respublikų. Nagrinėjant Vilniaus miesto demografinius rodiklius matyti, kad gyventojų skaičių ženkliai veikė mechaninis prieaugis. 1946–1959 m. (išskyrus 1958 m.)

⁴⁴ SSSR valstybinės plano komisijos pirmininko pavaduotojo B. Bezrukovo 1956 03 10 rašto LSSR MT pirmininkui M. Šumauskui kopija, ten pat, b. 46, l. 338.

⁴⁵ N. K a i r i ū k š t y t ė, Vilniaus krašto..., p. 293; V. S t r a v i n s k i e n ė, Vilniaus apgyvendinimo planas 1945 m. [dokumento publikacija], *Lietuvos istorijos metraštis*. 2003–2, Vilnius, 2005, p. 119–126. 1945 m. balandžio 26 d. mobilizacinis planas buvo pakoreguotas ir sumažintas iki 11 900 asmenų.

⁴⁶ Mobilizacijos rezultatai atrodė taip: iki 1946 m. balandžio mėnesio iš apskričių į Vilnių buvo atvykę apie 1800 asmenų, V. S t r a v i n s k i e n ė, Rytų ir Pietryčių Lietuvos apgyvendinimo planai ir jų realizavimas: 1944 m. antrasis pusmetis – 1946 metai, *Lituanistica*, 2007, Nr. 2, p. 21.

natūralusis prieaugis mieste sudarė 35 398 asmenis⁴⁷. Tuo tarpu mechaninis prieaugis tuo pat metu buvo didesnis daugiau kaip 2 kartus. Mechaninis prieaugis mieste sudarė du trečdalius prieaugio⁴⁸.

Lentelė Nr. 2 Mechaninis prieaugis Vilniuje 1946–1959 m.

Metai	Mechaninis prieaugis
1946	23995
1947	16111
1948	6001
1949	2441
1950	3692
1951	6817
1952	4983
1953	7941
1954	5809
1955	1982
1956	3000
1957	-3516
1958	1699
1959	4678
Iš viso	85633

Lentelė sudaryta remiantis mechaninio judėjimo Vilniuje rezultatais, LCVA, f. R-363, ap. 1, b. 593, l. 361; b. 912, l. 156; b. 1085, l. 130; b. 1238, l. 169; b. 1439, l. 20, b. 2065, l. 14; b. 2377, l. 24, 26, 28, 35, 38, 41, 46, 49, 52, 58, 60, 66; b. 3027, l. 78, b. 3550, l. 9–25; b. 4062, l. 25.

Kaip matome lentelėje, pirmaisiais pokario metais mechaninis prieaugis Vilniuje buvo labai didelis. Tarp tuo metu atvykusių į miestą asmenų (darbininkų ir tarnautojų su šeimomis) dominavo atvykėliai iš kitų sovietinių respublikų, nes LSSR vadovybės 1945 m. sprendimas pritraukti į sostinę daugiau lietuvių dėl nepalankių ekonominių-socialinių, psichologinių priežasčių nebuvo realizuotas. Kaimo gyventojai vengė keltis į sostinę⁴⁹. Išlikę duomenys nefiksavo atvykusiųjų į sostinę etninio pasiskirstymo, todėl tiksliai nustatyti, kiek ir kokių tautybių asmenų tuo metu atvyko į Vilnių, neįmanoma. Tačiau buvo pažymėta, kad didžiausias mechaninis prieaugis LSSR miestuose buvo 1946–1947 m. dėl atvykėlių iš kitų sovietinių respublikų⁵⁰.

⁴⁷ Apskaičiuota remiantis natūralaus judėjimo Vilniuje rezultatais, LCVA, f. R-363, ap. 1, b. 162, 314, 593, 912, 1085, 1238, 1438, 2064, 2375, 2668, 3027, 4062.

⁴⁸ A. Stanaitis, Tautiniai..., p. 34.

⁴⁹ N. Kairiūkštytė, Vilniaus krašto..., p. 294.

⁵⁰ Mechaninio judėjimo LSSR 1948 m. rezultatai, LCVA, f. R-363, ap. 1, b. 593, l. 360.

XX a. 6-ojo dešimtmečio viduryje ir antroje pusėje sumažėjusį mechaninį prieaugį nulėmė kelios priežastys. Viena vertus, tuo metu vyko intensyvi lenkų ir žydų migracija į Lenkiją, labiausiai apėmusi Vilnių. Antra vertus, 1957 m. viduryje buvo sugriežtinta registracijos ir gyvenamojo ploto paskirstymo Vilniaus mieste tvarka⁵¹. Miesto ir vidaus reikalų ministerijos vadovybės kritikuotos dėl rimtų trūkumų registruojant gyventojus mieste, dėl ko didžiąją miestiečių dalį sudarė ne respublikos gyventojai. Buvo nurodyta, kad vien 1957 m. sausio–kovo mėnesį į miestą atvyko 2,2 tūkst. asmenų iš kitų sovietinių respublikų⁵². Todėl LSSR Ministrų taryba nurodė sugriežtinti gyventojų registraciją mieste. Nors nutarime tiesiogiai nebuvo įvardyta, bet griežtesni registraciniai apribojimai turėjo būti taikomi atvykėliams iš kitų sovietinių respublikų. Tačiau vykdomojo komiteto darbuotojai ėmė daryti kliūtis registracijai, nepaisydami to, iš kur asmenys atvykdavo⁵³. Migracija į Lenkiją ir registracijos suvaržymai lėmė, kad 1957 m. pirmą kartą nuo pokario metų iš Vilniaus išvyko daugiau asmenų, negu atvyko.

Tačiau registraciniai apribojimai buvo apeinami. Antai dėl lenkų ir žydų išvykimo į Lenkiją mieste ir jo priemiesčiuose buvo parduodama nemažai individualių namų. Juos mielai pirko ne tik respublikos kaimų gyventojai, bet ir iš kitų respublikų, ypač Baltarusijos, atvykę asmenys⁵⁴. Nors tam prieštaravo Vilniaus miesto vykdomojo komiteto pirmininkas, tačiau padėtis liko nepakitusi.

Dėl mechaninio prieaugio miesto gyventojų skaičius gerokai padidėjo. Pirmaisiais pokario metais pagal gyventojų skaičių didžiausias Lietuvos SSR miestas buvo Kaunas, o vėliau pradėjo dominuoti Vilnius. Lentelėje Nr. 3 parodyta sostinės gyventojų skaičiaus kaita.

Lentelė Nr. 3 Vilniaus miesto gyventojų skaičiaus didėjimas 1945–1959 m.

Laikotarpis	Gyventojų skaičius (tūkst.)
1945 m.	114 500
1946 m.	134 412
1947 m.	136 873
1948 m.	145 242
1949 m.	149 357
1950 m.	143,7*
1951 m.	179 333
1952 m.	180 915
1953 m.	182 000

⁵¹ LSSR Ministrų tarybos 1957 07 25 nutarimas Nr. 359, ten pat, f. R-754, ap. 1, b. 429, l. 73–80.

⁵² Ten pat, l. 82.

⁵³ Vilniaus miesto KP komiteto sekretoriaus F. Bieliausko kalba LKP (b) CK VI plenumo, įvykusiame 1959 07 14–17, *LYA*, f. 1771, ap. 196, b. 29, l. 194.

⁵⁴ Vilniaus miesto vykdomojo komiteto pirmininko J. Vildžiūno 1959 m. gegužės 19 d. ataskaitinis raštelis LSSR MT, *LCVA*, f. R-754, ap. 4, b. 4823, l. 23.

Laikotarpis	Gyventojų skaičius (tūkst.)
1954 m.	194 036
1955 m.	197 863
1956 m.	200,3
1957 m.	206,0
1958 m.	228 000
1959 m.	236 078

* Gyventojų sumažėjo, nes dėl administracinių pertvarkymų buvo panaikintas Vilniaus miesto Naujosios Vilnios rajonas, Naujoji Vilnia tapo rajoninio pavaldumo miestu.

Lentelė sudaryta remiantis LSSR valstybinio statistikos komiteto duomenimis, *LYA*, f. 16895, b. 36, l. 40–41; *LCVA*, f. R-363, b. 162, l. 105; b. 314, l. 237; b. 593, l. 16; b. 912, l. 51; b. 1799, l. 182; b. 2375, l. 193; 1951 m. gruodžio 4 d. pažyma Vilniaus miesto vykdomojo komiteto pirmininkui P. Kareckui, *LYA*, f. 3387, ap. 14, b. 20, l. 123; milicijos duomenimis apie gyventojų skaičiaus pakitimus Vilniaus mieste 1952 m., ten pat, f. V-102, ap. 1, b. 6, l. 64; *Vilniaus miesto liaudies ūkis*, Vilnius, 1958, p. 7; *1959 metų visasąjunginio gyventojų surašymo duomenys (Lietuvos TSR miestai ir rajonai)*, Vilnius, 1962, p. 21; V. Stankūnienė, *Demographic...*, p. 37.

Kaip matome, miesto gyventojų skaičius kasmet nuosekliai didėjo. Nuo 1945 iki 1959 m. jis išaugo dvigubai. Palyginus lentelėje pateiktus skaičius su kitų autorių duomenimis (pvz., V. Stankūnienės ar A. Stanaičio), matyti tam tikri neatitikimai, kuriuos nulėmė duomenų prieštaravimas ir netikslumas. Pasitaikė atvejų, kai vienas ir tas pats šaltinis nurodydavo gerokai besiskiriančius duomenis. Lentelėje pateikti skaičiai taip pat tik apytiksliai, nes Vilniuje buvo žmonių, gyvenusių be registracijos, kai kada atvykę ir išvykę asmenys ne visada būdavo laiku suregistruojami ir išregistruojami. Pvz., 1957 m. gegužės–birželio mėnesį atlikus 28 namų patikrinimą, buvo rasti 58 asmenys be registracijos ir 38 asmenys, nepažymėti kaip išvykę⁵⁵. Lentelėje pateikti duomenys atrodytų patikimesni, negu paskelbti statistikos leidiniuose, nes jie buvo skirti tik tarnybiniam naudojimui, jų nebuvo galima skelbti spaudoje.

Pirmaisiais pokario metais gyventojų skaičius mieste nebuvo ribojamas. Tačiau palaiptam buvo įvesti tam tikri apribojimai. Vilnius buvo priskirtas prie kitų SSSR miestų (Maskvos, Leningrado, Kijevo, Minsko ir kt.), kuriuose galiojo pasų režimo apribojimai, t. y. nebuvo registruojami sovietinei valdžiai nepageidaujami asmenys (teisti, be gyvenamosios vietos ir pan.). XX a. 6-ojo dešimtmečio antroje pusėje respublikos valdžia, siekdama tolygesnio gyventojų pasiskirstymo respublikoje, pradėjo griežčiau kontroliuoti Vilniaus gyventojų skaičių.

Lentelėje Nr. 4 atsispindi pagrindinių miesto etninių grupių atstovų skaičiaus kaita.

⁵⁵ LSSR statistikos valdybos viršininko B. Dubasovo informacija apie priregistravimo ir išregistravimo LSSR tvarkos pažeidimus, ten pat, b. 4447, l. 107.

Lentelė Nr. 4 Vilniaus miesto gyventojų etninės sudėties kaita 1944–1959 m.

Gyventojų tautybė	Laikotarpis					
	1944 m.	%	1951 m.	%	1959 m.	%
Baltarusiai	2062	2	12 589	7	14 686	6
Lenkai	84 990	80	37 747	21	47 226	20
Lietuviai	7958	7	45 265*	25	79 363	34
Rusai	8867	8	59 748	33	69 416	29
Ukrainiečiai	519	0,5	7213	4	6575	3
Žydai	1680	1,5	15 505**	9	16 349	7
Kiti	910	1	1266	1	2462	1
Iš viso	106 497	100	179 333	100	236 078	100

* kituose šaltiniuose nurodyta 55,3 tūkst., *Vilniaus miesto istorija*, Vilnius, 1972, p. 249.

** kituose šaltiniuose nurodyta 5,5 tūkst., ten pat, p. 249.

Lentelė sudaryta remiantis ataskaitiniu pranešimu SSSR NKVD vyriausiosios milicijos valdybos viršininkui Galkinui, *LVA*, f. V-102, ap. 1, b. 1, l. 5; 1951 m. gruodžio 4 d. pažyma Vilniaus miesto vykdomojo komiteto pirmininkui P. Kareckui, ten pat, f. 3387, ap. 14, b. 20, l. 123; 1959 m. gyventojų surašymo duomenimis, 1959 metų visasąjunginio surašymo duomenys (Lietuvos TSR miestai ir rajonai), Vilnius, 1962, p. 97.

Lentelės duomenys rodo, kad pokario metais mieste padidėjo visų etninių grupių atstovų, išskyrus lenkus, skaičius (jų sumažėjo daugiau kaip 2 kartus). 1944–1959 m. Vilniuje sparčiausiai daugėjo ukrainiečių (jų skaičius išaugo apie 14 kartų) ir žydų (padaugėjo 9 kartus). Mieste taip pat apsigyveno daug baltarusių, rusų (jų skaičius išaugo po 6 kartus) ir lietuvių (padaugėjo 5 kartais). Šiuos pokyčius daugiausia lėmė: 1) lenkų išvykimas iš Vilniaus į Lenkiją 1945–1947 m. ir nagrinėjamu laikotarpiu vykusios imigracija iš kitų SSSR ir LSSR vietų; 2) masinė kolektyvizacija, prasidėjusi Lietuvoje 1949 m., išprovokavo žmonių bėgimą į miestus⁵⁶; vien 1951–1952 m. dėl to Vilniaus miesto gyventojų padaugėjo daugiau kaip 10 tūkst., tarp atvykėlių dominavo Vilniaus srities gyventojai. Pvz., 1951 m. iš čia mechaninis priaugis buvo 4894, iš kitų Lietuvos sričių (Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių) – 1484, 1952 m. atitinkamai 4897 ir 1666⁵⁷; 3) Vilniaus statuso pasikeitimas – iš Lenkijos provincijos miesto tapus LSSR sostine, mieste telkėsi įvairios valstybinės, kultūros, mokslo, švietimo įstaigos, kas skatino kitų Lietuvos regionų gyventojų koncentraciją. Ši procesą ypač sustiprino Lavrentijaus Berijos pradėta ir Nikitos Chruščiovo vadovavimo pradžioje tęsta vietinių kadro iškėlimo į vadovaujančius postus praktika, kuri tik sustiprino lietuvių pozicijas mieste.

Pokario metais didžiausios miesto etninės grupės (lenkų) skaičiaus pokyčius lėmė kelių krypčių migracijos procesai. Nors daug tūkstančių Vilniaus lenkų išvyko į Lenkiją, nemažai jų nagrinėjamu laikotarpiu įsikūrė mieste. Statistiniai duomenys rodo,

⁵⁶ T. T r u s k a, *Lietuva 1938–1953*, p. 166.

⁵⁷ Analitinis raštelis apie mechaninį judėjimą Vilniuje 1951 m., *LCVA*, f. R-363, ap. 1, b. 1238, l. 215, 217; Gyventojų judėjimo rezultatai Vilniuje 1952 m., ten pat, b. 1439, l. 20.

kad jų skaičius mieste nuo 1951 iki 1959 m. išaugo 10 tūkst. Tačiau realiai jis padidėjo daugiau kaip du kartus, nes 1956–1959 m. iš Vilniaus į Lenkiją išvyko apie 10 tūkst. suaugusiųjų lenkų (neskaičiuojant vaikų). Dėl duomenų trūkumo sunku nustatyti natūraliojo ir mechaninio prieaugio santykį lenkų skaičiaus pokytyje. Tačiau galima teigti, kad mechaninis prieaugis turėjo nemažą reikšmę. Išvykusių iš Vilniaus į Lenkiją lenkų vietą užimdavo jų tautiečiai iš kitų LSSR ir SSSR vietų. Pvz., 1958 m. iš Vilniaus išvyko daugiau kaip 3100 lenkų, o tuo pat metu atvyko apie 1400⁵⁸. Panaši padėtis buvo ir tarp žydų. Pastaruosius iš kitų SSSR vietų į LSSR, ypač Vilnių, traukė liberalesnė aplinka, silpniau reiškėsis antisemitizmas, geresnės ekonominės-socialinės sąlygos, palankesnis valdžios ir gyventojų požiūris į migraciją ir migrantus. Mat dalis jų puoselėjo viltis pasinaudoti vykstančia migracija į Lenkiją ir tokiu būdu išvykti į kaimyninę šalį, o iš ten – į Izraelį.

Išvados

Vilniaus miesto etninius-demografinius pokyčius nagrinėjamu laikotarpiu daugiausia lėmė įvairių krypčių migraciniai procesai. Dėl jų mieste pakito pagrindinių etninių grupių santykis: vienų etninių grupių atstovų (lenkų) ženkliai sumažėjo, o kitų – gerokai išaugo (rusų, lietuvių).

Migracinės sutartys tarp SSSR (ir LSSR) ir Lenkijos lėmė radikalią Vilniaus miesto gyventojų skaičiaus ir etninės sudėties kaitą. Ypač didelius pokyčius nulėmė pirmųjų pokario metų Vilniaus gyventojų lenkų išvykimas į Lenkiją. Tuo metu į Lenkiją išvyko maždaug 85 proc. miesto gyventojų, kuriuos pakeitė daugiau kaip 100 tūkst. naujų atvykėlių. Tarp jų dominavo rusakalbiai asmenys iš kitų sovietinių respublikų (ypač Rusijos ir Baltarusijos). Tačiau dėl tikslių duomenų trūkumo neįmanoma nustatyti etninės atvykėlių sudėties.

Imigracijos iš kitų sovietinių respublikų į Vilnių procesas nagrinėjamu laikotarpiu buvo nenutrūkstamas ir ypač intensyvus 1945–1948 m. Turima medžiaga leidžia teigti, kad respublikos vadovybė bandė riboti imigracinį procesą, tačiau nesėkmingai.

SSSR mastu vykdyta darbo jėgos migracija dėl ekonominių-socialinių veiksnių Vilniuje galėjo būti skatinama. Tačiau dėl lietuviams būdingų savybių (sėslumo ir kt.) organizuotas darbo jėgos telkimas Lietuvoje buvo mažesnis, negu planuota. Tarp darbo migrantų iš Vilniaus dominavo slavų tautybės asmenys, tarp kurių daugiausia buvo rusų.

Vilniaus miesto gyventojų skaičių ir etninę sudėtį stipriai veikė Vilniaus kaip respublikos sostinės statusas: čia įsikūrė įvairios įstaigos, pradėjusios veikti ar rekonstruotos didelės gamyklos pritraukė daug darbo jėgos ne tik iš respublikos, bet ir

⁵⁸ Pažyma apie gyventojų priregistravimą Vilniaus mieste ir išregistravimą iš jo 1958 m., ten pat, ap. 4, b. 4823, l. 3.

kitų SSSR regionų. Respublikoje prasidėjęs masinės kolektyvizacijos procesas paskatino kaimų gyventojų migraciją į Vilnių (ir kitus miestus) bei sustiprino lietuvių padėtį jame.

Nagrinėjamu laikotarpiu miesto lituanizacijos procesas nebuvo forsuojamas, nors respublikos vadovybė siekė didesnės lietuvių koncentracijos jame. Miesto lituanizacija vyko palaipsniui, dėl palankių ekonominių-socialinių (miesto statuso pokyčių, pramonės plėtros, kitų vidinių LSSR procesų) ir politinių (L. Berijos inspiruotų ir Nikitos Chruščiovo prateštų pokyčių nacionalinėje politikoje) veiksmų. 1959 m. lietuviai Vilniuje sudarė apie 34 proc. miesto gyventojų.

IMPACT OF MIGRATION PROCESSES ON CHANGES OF THE ETHNIC-DEMOGRAPHIC MAKE-UP OF VILNIUS POPULATION IN 1944–1959

Summary

VITALIJA STRAVINSKIENĖ

On the grounds of historiographic and archival materials the article analyses ethnic-demographic changes caused by migration processes in Vilnius in 1944–1959. The most radical changes were predetermined by the migration of Vilnius Poles to Poland in the post-war years when nearly 85 percent of the Polish residents left the city. At the same time new residents came to live in Vilnius from other Soviet republics and rural districts of Lithuania. Such processes were greatly affected by the change in Vilnius status (it became the capital of the Soviet Socialist Republic of Lithuania) and economic-social factors (industry expansion and collectivization of farms in Lithuania).

The following stages can be distinguished in the demographic development of Vilnius: 1) 1945–1948 the main source of repopulation of the city was immigrants from other republics of the USSR; 2) 1949–1959 the population of Vilnius was growing due to internal migration of residents from rural areas who were settling in the capital).

The article leads to certain conclusions:

To a large extent the ethnic-demographic changes of Vilnius city in the given period were conditioned by migration processes of various directions. They were the reason why the ratio of the main ethnic groups of the city altered: some ethnic groups decimated, while others substantially increased (Russian and Lithuanian).

Migration treaties between the USSR (and LSSR) and Poland were behind the radical change in the number and make-up of Vilnius population. Particularly large-scale changes were caused by leaving of the Polish of Vilnius to Poland in the first years after the war. Then nearly 85 percent of the city residents left for Poland and were replaced by over 100 thousand newcomers. Russian-speakers from other Soviet republics dominated in the latter group (especially from Russia and Belarus). However, due to lack of accurate data, the ethnic composition of newcomers cannot be identified.

The process of immigration to Vilnius from other Soviet republics in the given period was continuous and particularly intensive in 1945–1948. The available materials allow us to claim that the leadership of the republic attempted to curb the immigration process, yet unsuccessfully.

The labor force migration conducted in the whole USSR could have been fostered in Vilnius due to economic-social factors. However, because of the traits characteristic to Lithuanians (low-mobility etc.) the organized massing of the labor force in Lithuania was less extensive than intended. The Slavic-origin people, mostly Russian, dominated among work migrants from Vilnius.

The number and ethnic make-up of Vilnius population was strongly influenced by the status of Vilnius as the capital of the republic: various institutions were established and large plants (new and reconstructed) attracted great numbers of the labor force both from the republic and other regions of the USSR. The mass collectivization process in the country prompted rural residents to move to Vilnius (and other cities) as well as enhanced the position of Lithuanians in it.

The process of making the city more Lithuanian in that period was not encouraged, although the government of the republic worked for a higher concentration of Lithuanians in the city. Lithuanisation of the city was gradual, affected by favorable economic-social (changes in the city status, expansion of the industry, other internal processes of the LSSR) and political (changes in the national policy initiated by L. Beria and continued by Nikita Khrushchev) factors. In 1959 the Lithuanians accounted for approximately 34 percent of the city population.

Gauta 2009 m. liepos mėn.

Vitalija Stravinskienė (g. 1972) – hum. m. dr., Lietuvos istorijos instituto XX a. istorijos skyriaus mokslinė darbuotoja. Mokslinių tyrimų kryptis – etninės Lietuvos lenkų bendruomenės problematika 1944–1990 m.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius 01108

El. paštas: stravinskiene@istorija.lt